

Kitap Tanıtımı

Editörler: Metin Eriş & Ahmet Ağırakça,

Karanlık Gösterilen Aydınlik Çağ: el-Cezerî
(*Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı*),

(Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, 245 sayfa)

13-14 Mayıs 2016 tarihlerinde Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından Mardin’de gerçekleştirilen *Karanlık Gösterilen Aydınlik Çağ: el-Cezerî Uluslararası Sempozyumu* bildirileri aynı yıl kitaplaştırılarak ilim dünyasının hizmetine sunuldu. Renkli ve oldukça iyi bir tasarım ve baskıyla yayın hayatına sunulan bu kitap el-Cezerî’nin mekanik tasarımlarını ve modern bilim ve mühendislik teknolojileriyle karşılaştırmalı resimleri içermesi bakımından önem arz etmektedir. Bütün bunların yanı sıra klasik bir bildiri kitabı mahiyetinde olan bu çalışma, içerik olarak genelde sempozyumda sunulan bildirilerin oturumları ve sırası takip edilerek yayıma hazırlanmıştır.

Bu bildiri kitabının birinci bölümü açılış konuşmalarına ayrılmıştır. Burada sempozyuma katkıları olan Kültür Konseyi’nin başkanı Dr. Metin Eriş’in “Medeniyet Bir Mirasın Akış Ritmidir” başlıklı bildirisi yer almaktadır. İkinci sırada Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Ağırakça’nın “İslam Medeniyetinin Altıncı-On İkinci Yüzyıldaki İlmi Seviyesi (el-Cezerî’nin Makineleri)” başlıklı tebliği bulunmaktadır. Bu tebliğde İslam medeniyetinin farklı bilim alanlarına yaptığı katkılar ve el-Cezerî’nin bu medeniyetteki yeri üzerinde yoğunlaşmıştır. Üçüncü sırada Manchester Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Salim al-Hassani’nin “The Journey of Automatic Machines in Muslim Civilization (İslam Medeniyetinde Otomatik Makinelerin Serüveni)” adını taşıyan ve daha ziyade bol miktarda Cezerî’nin mekanik alandaki çalışmalarını betimleyen görsellerle desteklenmiş İngilizce tebliği bulunmaktadır. Bu alana oldukça önemli katkılar sağladığı rahatlıkla görülen bu kısa ama içerik olarak güçlü tebliğin Türkçe çevirisiyle birlikte bulunması daha faydalı olmasını sağlayabilirdi. Kitabın açılış konuşmaları bölümünde Mardin Valisi Ömer

Faruk Koçak'ın da konunun önemine dair düşünce ve duygularının yer aldığı "Zamanın Ruhu" isimli bir metni de bulunmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan ve birinci oturumun tebliğlerini içeren bölüm "Tarih Boyunca İslam Dünyasında Bilim ve Teknolojiye Bakışlar" adıyla nitelenmiş olup bu başlık aynı zamanda ilgili bölümün birinci tebliğinin sahibi olan Prof. Dr. Fahrettin Olguner'in tartışma konusu ettiği konunun başlığıyla aynı ismi taşımaktadır. Olguner bu tebliğinde din, akıl, bilim, akli bilgi, dini bilgi ve sezgi konularını birbirleriyle ilişkileri bakımından irdelemektedir. Bu bölümün ikinci bildirisini dünyanın önde gelen üniversitelerinde görev yapmış ve şu anda Berlin'deki Max Planck Institute'de araştırmalarına devam eden Prof. Dr. William R. Shea'nin "Galileo and the New Technology of the Stars (Galile ve Yıldızların Yeni Teknolojisi)" başlıklı tebliğidir. Shea, bu tebliğinde önce Cezerî'nin hayatına kısaca değinmekte sonrasında Galile'nin makinelere ilgisini, teleskopun icadını, astronomi alanındaki gelişmeleri ve optiğe kadar giden alanda Doğu-Batı bağlamı ilişkileri irdelemektedir. Durmuş Çalışkan'ın "Günümüzde Cezerî'yi Anlamak" isimli bildirisinde Cezerî'yi doğru anlamak, yer etmiş bazı yanlışları düzeltmek, ona ait bazı elyazması nüshalardaki çizim ve sözlü anlatım hataları ile günümüzde yapılan bazı çizim ve yazım hatalarına dikkat çekmek, Cezerî'nin günümüzde yapılmış birçok araç ve makinesinin kendi yaptıklarından farklı olmasına dair tespitler yaparak titiz bir çalışmayı istifademize sunmaktadır. Durmuş Çalışkan, ayrıca Cezerî'yi bir makine mühendisi olarak ele alarak, onun anlatım tekniğini, buluşlarını, yararlandığı bilim dallarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Cezerî'nin kitaplarında açıklamasını yapmış olduğu araç ve makineleri gerçekten yapıp yapmadığını da tartışan Çalışkan, Cezerî'nin makinelerinin günümüze ulaşamama sebeplerini de sorgulayarak tüm bu araştırma ve incelemelerini şekiller üzerinde, ayrıntılı ve günümüz mühendisliğiyle de değerlendirerek ortaya koymaktadır. Oldukça dikkat çeken bu tebliğ, sorgulamacı, soruşturucu ve eleştirel bir bakışla temayüz etmektedir.

Bildiri kitabının üçüncü bölümü "el-Cezerî ve İslam'da Otomatik Kontrol" başlığıyla sempozyumun ikinci oturumunun sunumlarını barındırmaktadır. Prof. Dr. Atilla Bir, "El-Cezerî ve İslam'da İnce Teknoloji" konusunu tartışırken, konunun otomatik kontrol kuramı ve geri besleme kavramıyla ilişkisine değinerek tebliğine başlamakta, geri beslemeli kontrol sistemini ele alarak tarihsel süreçten günümüze bu sistemin serüveninin

imkanlarına işaret etmekte ve mühendislik açısından konuyu tartışmaktadır. Atilla Bir, konuyla ilgili tartışma alanlarını İslam dünyasının farklı coğrafyalarında temayüz etmiş önemli bilim adamlarından örneklerle belirlemeye girişmekte ve en genel manada otomatik kontrol sistemlerinin su saatlerine uygulanması tartışmalarına katkıda bulunmaktadır. Doktorasını Floransa Üniversitesinde tamamlamış ve 2005'ten bu yana Bilim Tarihi Enstitüsünde (Galileo Müzesi) görev yapmakta olan Prof. Dr. Andrea Bernardoni ise "Leonardo da Vinci and Renaissance Mechanics with Some Suggestion from Turkish World (Leonardo da Vinci ve Rönesans Mekaniği ve Türk Dünyasında Yapılan Bazı İncelemeler)" başlıklı bildirisinde, Rönesans mekaniğinin temel dayanaklarını ve niteliklerini belirttikten sonra Leonardo da Vinci ve onun mekanikçiliği üzerinde durmakta ve sonrasında bunun Türk dünyasıyla ilişkileri üzerine yoğunlaşarak mukayeseler ve ilişkilendirmeler yapmaktadır. Arş. Gör. Mahmut Dirik ise "Sibernetik Biliminde Ebu'l-İz'in Yeri"ne dikkat çekerken önce Cezerî'nin hayatından, literatürdeki yerinden söz etmekte, sonrasında onun sibernetik (genel manada canlı ve cansız tüm organize sistemlerin makine ve hayvanların haberleşme ve kontrol sistemleri anlamına gelir (s.123)) bilimindeki yeri ve yapmış olduğu otomat araçlarından bazılarını seçerek bu konuyu izah etmektedir. Dirik, Cezerî'nin buluşlarıyla modern dönemdeki kullanılan bazı teknolojik aletler arasında ilişkiler de kurarak Cezerî'nin etki ve alt yapı oluşturma boyutuna değinmektedir.

Kitabın dördüncü ve son bölümü ise "el-Cezerî'nin Bilim ve Teknoloji Tarihi Açısından Önemi" başlığını taşımaktadır. Sempozyumun üçüncü oturumunu ifade eden bu bölümde Tunay Alkan "el-Cezerî'nin Bilim ve Teknoloji Tarihi Açısından Önemi"ni vurgularken kısa bir literatür değerlendirmesiyle konuya başlayıp Cezerî'nin *Kitabu'l-hiyel*'i hakkında bilgi vermekte, bu eseri mitolojik ve ikonografik açıdan irdelemekte ve nihayetinde teknik bir eser olarak ele alıp incelemektedir. Alkan, daha sonra Cezerî'yi diğer mekanikçiler arasında öne çıkaran hususları ve onun önemini ele alarak bildirisini sona erdirmektedir. Prof. Dr. Hüseyin Gazi Topdemir "el-Cezerî Sonrası İslam Dünyasında Hiyel Geleneğinin Devamı" başlıklı tebliğinde Batı ve İslam dünyasının Cezerî dışındaki mekanikçileri ile hiyel geleneği üzerine yoğunlaşmıştır. Prof. Dr. Yavuz Unat ise "el-Cezerî'nin Takiyüddin el-Rasid'a Etkileri"ni ayrıntılı mukayeselerle ortaya koymaya çalışmıştır. Prof. Dr. Mustafa Kaçar da "el-Cezerî'nin Eserinin

Nüshaları ve Tercümelere Üzerine" değerlendirmeler yaparak bu alanda yeni araştırmacılar için önemli malzemeler ve bakış açıları sunmaktadır.

Elimizdeki bu kitap bir değerlendirmeye son bulmaktadır. Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Ağırakça'nın değerlendirmesini içeren bu bölümde, değerlendirme oturumunda yer alan diğer akademisyenlerin görüş ve yorumları da yer almış olsaydı kitabın daha bütünlüklü bir şekilde değerlendirilmesine imkan sağlanmış olacaktı.

Bütün bunlardan şu sonuca ulaşmaktayız ki, bu eser bölgenin önemli bir şahsiyeti olan Ebu'l-İz el-Cezeri'nin mekanik, mühendislik ve bilim tarihi bağlamında tekrar ele alınması ve incelemesi bakımından önem arz etmekte, uluslararası alandan katılımlarla Batı dünyasıyla mukayesesinin yapılmasına katkı yapmak bakımından dikkat çekmektedir. Kanaatimce bu tür küçük çaplı ve tematik sempozyumların bir çalıştay kıvamında düşünülerek, ürünleri olan bildiri kitaplarının klasik bir bildiri kitabından ziyade bir editöriyel kitap kıvamına getirilerek okuyuculara sunulması daha faydalı olacaktır. Yine bu eserde yer alan yabancı dildeki tebliğlerin Türkçe çevirileriyle birlikte yer alması sağlansaydı daha yararlı olacaktı. Bazı yazım yanlışları ve teknik hataları göz ardı ettiğimizde bu çalışmanın bilim tarihi alanına önemli katkılar yapacağı kaçınılmazdır. Bu vesileyle gerek sempozyumun gerçekleşmesinde, gerekse de kitabın okurlara ulaşmasında emeği geçenleri kutlamak gerekir.

Doç. Dr. Ömer Bozkurt
Mardin Artuklu Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü